

STEREOTIPI O ŽIVALIH V SRBSKI IN SLOVENSKI JEZIKOVNI PODOBI SVETA

SLOBODAN NOVOKMET

Srpska akademija nauka umetnosti, Inštitut za srpski jezik, Beograd, Srbija,
slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

Sinopsis Predmet raziskave so osnovni stereotipi o živalih, ki se oblikujejo v jezikovni podobi sveta slovenskega in srbskega naroda. Stališča in odnosi do živali v srbski ter slovenski jezikovni skupnosti so razvidni tudi na podlagi leksikalno-pomenske in jezikoslovno-kulturološke analize živalskih imen ter njihove metaforične rabe v slovarjih srbskega (RSANU) in slovenskega jezika (SSKJ). Izhajamo iz predpostavke, da pomenske razlage drugotnih pomenov zoonimov v slovarjih obeh jezikov vsebujejo systemske interpretacije o tem, kako se ti pojmi vrednotijo v posamezni jezikovni in kulturni skupnosti. Raba teh leksemov v kontekstih, zabeleženih v slovarjih, omogoča različne vidike njihove aksiološke obravnave.

Ključne besede:

slovenski jezik,
srbski jezik,
stereotipi,
živali,
jezikovna podoba
sveta

STEREOTYPES ABOUT ANIMALS IN THE SERBIAN AND SLOVENIAN LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

SLOBODAN NOVOKMET

Serbian Academy of Sciences of Arts, Institute of Serbian Language, Belgrade, Serbia,
slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

Abstract The main subject of the article regards the basic stereotypes about animals which are formed in the linguistic picture of the world of the Slovenian and Serbian nations. Certain assessments and attitudes towards animals of the Serbian and Slovenian language communities are obtained through the lexical-semantic and linguo-cultural analysis of animal names and their metaphorical use in the dictionaries of the Serbian (RSANU) and Slovenian (SSKJ) languages. We start from the assumption that semantic explanations of secondary meanings of animal names in dictionaries of both languages contain certain systemic interpretations of how such concepts are valued in a particular linguistic and cultural community. Examples of the contextual use of these lexemes recorded in dictionaries point out various aspects of their axiological treatment.

Keywords:

Slovenian
language,
Serbian language,
stereotypes,
animals,
linguistic picture
of the world

1 Predmet raziskave, gradivo in cilji¹

1.1 Predmet raziskave so osnovni stereotipi o živalih, ki se oblikujejo v jezikovni podobi sveta slovenskega in srbskega naroda. Stališča in odnose do živali v srbski in slovenski jezikovni skupnosti razpoznamo tudi z leksikalno-pomensko in jezikoslovno-kulturno analizo živalskih imen ter njihovo metaforično rabo v slovarjih srbskega in slovenskega jezika. V raziskavi uporabljamo slovarsko gradivo iz *Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (RSANU)² in *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ),³ ki zagotavljata številne primere rabe zoonimov v različnih pomenskih uresničitvah. Cilj prispevka je opazovati podobnosti in razlike pri vrednotenju živali in njihovih metaforizacijah na relaciji *žival–človek* ter na ta način odgovoriti na vprašanje identitete kulturnega okolja, ki ga delita slovenski in srbski jezik, kar nam lahko pomaga pri iskanju prevodnih ustreznici.

1.2 Semantične razlage drugotnih pomenov zoonimnih leksemov v opisnih slovarjih obeh jezikov (kot osnovnih virih za razlago semantičnih vrednosti leksema enega jezika) vsebujejo sistemske interpretacije o tem, kako se ti pojmi vrednotijo v določeni jezikovni in kulturni skupnosti; vsebujejo nabor informacij (skupek paradigmatskih in sintagmatskih povezav, pomenska polja idr.), potrebnih za rekonstrukcijo družbeno opredeljenega jezikovnega in kulturnega dojetja obravnavanih pojmov. Primeri rabe teh leksemov v ustreznih kontekstih, zabeleženih v slovarjih, omogočajo različne vidike njihove aksiološke obravnave.

1.3 Stereotipe – „podobe v glavi človeka“ razumemo kot kulturno, vrednostno, posploševalno in čustveno doživete stvaritve naroda o pojavih zunajjezikovnega sveta, ki so pogosto obogatene s predsodki in katerih naloga je, med drugim, družbena integracija (Bartmiński 2011: 169–194). Glede na to, da je jezikovna podoba sveta kot pojem, ki povezuje jezik in mišljenje, izraz naivne resničnosti jezikoslovno-kulturne skupnosti, ni nenavadno, da v jezikovnih enotah, ki poimenujejo živali, najdemo primere, ko se te dojemajo kot nosilci določenih stereotipov. J. Bartmiński (2007: 96) trdi, da prav stereotipi o živalih spadajo v

¹ Prispevek je nastal s financiranjem Ministrstva za izobraževanje, znanost in tehnološki razvoj Republike Srbije v skladu s Sporazumom št. 451-03-9/2021-14.

² *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Knj. I–XXI. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Institut za srpski jezik SANU, 1959–

³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Dostop 5. 9. 2021. na www.fran.si.

najstarejšo plast kulturnega pomena.⁴ Tipičen primer stereotipnega pogleda na živali v določeni kulturi so basni, alegorične zgodbe, v katerih živali poosebljajo različne človeške lastnosti in ki o medčloveških odnosih govorijo skozi živalske like (Visković 1995: 153; Visković 2009: 53).

1.4 Stereotipi o živalih so eden od razlogov za pojav, imenovan zoosemija. *Zoosemija* (angl. *zoosemy*)⁵ pomeni metaforično razširitev leksemov za živali na človeka, izraz *zoosem* pa označuje njihov metaforični pomen, s katerim se sklicujemo na ljudi in s katerim se izražajo določene človeške lastnosti, npr. *guska* – **1. b.** fig. pej. „glupa, ograničena ženska oseba, glupača” (RSANU) ali *osel* – **2.** slabš. „omejen, neumen človek” (SSKJ). *Zoosemija* temelji na človeških kulturoloških in vrednostnih stereotipih, da imajo živali določene značilnosti, ki se lahko uporabijo tudi za ljudi (Kieltyka, Kleparski 2005b: 27). Na stereotipe o živalih pa lahko gledamo tudi kot na antropocentrično ustvarjanje podobe resničnosti. Bertoša (1999: 65) na primer trdi, da „med resničnostjo določene živali in stereotipnim modelom, ustvarjenim o njej v človeški duševni strukturi, ni podobnosti. Ta stereotipni model je vedno antropocentričen – živalim se pripisujejo človeške lastnosti, ovrednotene v moralnem, intelektualnem, čustvenem in medosebnem smislu”.

2 Jezikovna podoba sveta

2.1 Semantična struktura leksema izraža enciklopedično, zunajjezikovno znanje o določenem pojmu. To znanje izraža „kulturno in nacionalno miselnost svojih govorcev” (Maslova 2001: 60–61). Kombinacija znanja o svetu oblikuje koncepte, ki se, kadar so izraženi v jezikovni obliki, razumejo kot jezikovne predstavitve sveta ali podoba sveta.

2.2 Jezikovna podoba sveta je izraz, ki povezuje jezik in mnenje. Je izraz naivne resničnosti jezikovnokulturne skupnosti. Živali se pogosto dojemajo kot nosilci določenih stereotipov, npr. *kokoš* in *gos* sta neumni, *pes* je pokvarjen in hudoben, *svinja* pa nemoralna.

⁴ Prvi zvezek *Slovarja ljudskih jezikovnih stereotipov* Waleryja Pisareka, ki je sprožil jezikoslovna proučevanja vizije sveta in človeka, je vseboval determinante, kot so *konj* (koń), *wol* (wól) ali *kukarica* (kukulka) (Bartmiński 2011: 42).

⁵ Izraz je sprejel krog poljskih jezikoslovcev z Univerze v Rzeszówu (Kieltyka, Kleparski 2005a, 2005b; Rayevska 1979: 165) in se uporablja za opisovanje primerov metaforične razširitve leksema z živali na človeka (X, človek je Y, žival), tj. za sklicevanje na človeška bitja (Milić 2013), medtem ko se izraz *zoomorfiżem* dojemata kot pripisovanje živalskih lastnosti ljudem (Barčot 2014: 482).

3 Nastajanje stereotipov o živalih v jezikovni podobi sveta

3.1 Stereotipe o živalih prepoznavamo kot osnovne dejavnike oblikovanja besedilne enote kolektivnega izražanja, ki pripeljejo do prenosa imen za živali na ljudi različnih lastnosti. Sekundarni pomeni zoonimov, ki se nanašajo na človeka, nastajajo z združevanjem zunajjezikovnih dejavnikov, med katere uvrščamo izkušnje in sobivanje z različnimi živalmi, precedenčna besedila (basni, frazemi itd.), tradicijo in dejavnike, ki tvorijo *veliko verigo obstoja* in dejanske lastnosti živali, kot so njihov videz, prehranjevalne navade, življenjski prostor itd.

3.2 Metafora *velike verige obstoja* (angl. *The Great Chain of Being*), ki sta jo razvila Lakoff in Turner (1989), pomeni, da se različne entitete medsebojno metaforično povezujejo. Glede na hierarhijo te verige –

BOG ↔ ČLOVEK ↔ ŽIVAL ↔ RASTLINA ↔ ANORGANSKA SNOV

– je za ljudi značilno racionalno razmišljanje, medtem ko imajo živali le instinkt. Če eno entiteto v tej verigi, npr. človeka, predstavimo ob pomoči druge, npr. živali, dobimo metaforični sistem in pojmovno metaforo ČLOVEK JE ŽIVAL, npr. *Ta človek je svinja*, ali obratno – ŽIVAL JE ČLOVEK, npr. *zvest pes* (Kieltyka, Kleparski 2005b: 26). Človek je v tej verigi na višji stopnji razvoja in lahko vsebuje vse lastnosti pojma, ki je pod njim v verigi, kakor tudi lastnost, ki mu zagotavlja višje mesto v verigi (Milić 2013: 200). Če za koga rečemo, da je *lev* (pogumen, neustrašen), ne smemo pozabiti, da instinktivno vedenje *leva* metaforično povezujemo s tipično človeško lastnostjo, nato pa to metaforo projiciramo nazaj na človeka. Na ta način lahko živali pripišemo človeške lastnosti, ki pomenijo odsotnost razuma in nagonsko vedenje, kot sta nemoralna, poželenje, pa tudi plemenite lastnosti, kot sta pogum, smelost ipd.

3.3 Pomembno vlogo pri oblikovanju kolektivnega izražanja do živali imajo tudi dejanske, zaznavno opazne značilnosti živali, ki se metaforično lahko projicirajo na ljudi z določenim vedenjem ali lastnostmi. Velike in počasne živali, kot sta *krava* ali *vol*, ali tiste z majhnimi možgani, kot sta *kokoš* ali *gos*, so običajno neumne; živali, ki živijo v umazaniji ali so nagnjene k prenajedanju, na primer *svinja*, pa nemoralne in pokvarjene (po pojmovni metafori MORALNA ČISTOST JE ČISTOST, tj. nemoralno je umazano) (Lakoff, Johnson 1999).

3.4 Določene stereotipe o živalih je treba poiskati tudi v starih pravljicah, basnih, Bibliji itn. Negativen odnos na primer do *osla*, njegove neumnosti in trme, je treba poiskati tudi v basnih, v katerih se *oslu* pogosto posmehujejo zaradi videza. V frazeološkem gradivu najdemo številne primere, ki krepijo stereotip o neumnosti živali,⁶ npr. *telečji pogled, kokošja pamet, neumen kot tele, gledati kot tele v nova vrata* (srb. *gleda ko tele u šarena vrata*), *na to se razume kakor zajec na boben* (srb. *razume se kao magarac u kantar*) (Vidović Bolt idr. 2017: 64–65, 127) ipd.

3.5 Upoštevati je treba tudi religijo primitivnega človeka, ki je določene živali doživljal kot nosilce demonskih lastnosti, druge pa spet kot nosilce božanskih značilnosti. Tako so v slovanski kulturi plazilci nečiste živali, številne pa so celo hudičeva stvaritev (npr. *kač*). Uradno stališče cerkve je dolgo bilo, „da so živali bitja brez razuma, ki jih je ustvaril Bog, da služijo ljudem, in da jim je Stvarnik dal samo življenje, nam pa še dušo“ (Visković 2009: 343–344). *Svinja* je v Bibliji, na primer, upodobljena kot nečista in pohlepna.

4 Podobnosti v dojemanju živali med slovensko in srbsko kulturo na primeru metaforizacije živalskih imen

4.1 Na podlagi značajskih lastnosti, na katere se sklicujemo z živalskimi imeni za človeka, lahko za slovensko in srbsko kulturo tipologiziramo več skupnih živalskih stereotipov. Najpogostejši so stereotipi, ki se nanašajo na živalski *intelekt, značaj in vedenje*.

4.2 Tako v slovenskem kot v srbskem jeziku se predstavnikom skupine *živine* in *domačih pernatih živali* najpogosteje pripisuje zmanjšana inteligenca. V srbski kulturi se kot manj inteligentne dojemajo velike domače živali, npr. *bрав* (srb. „ograničena oseba“, RSANU), *bič* (srb. „glup, a jak muškarac“, RSANU), *vo* (srb. „glup čovek“, RSANU), *govedo* (srb. „ograničen, glup čovek“, RSANU), *konj* (srb. „nezgrapn i glup čovek“, RSANU), *krava* (srb. „glupa i ograničena ženska oseba“, RSANU), *magarac* (srb. „glup, glupak“, RSANU), *ovan* (srb. „glup, nerazuman čovek“, RSANU). V slovenščini so to *junec* („neumen, omejen človek“, SSKJ), *tele* („nespameten, neumen človek, zlasti zaradi mladosti, nezkušenosti“, SSKJ), *osel* („omejen, neumen človek“, SSKJ), *bič* („neumen, omejen, zabit človek“, SSKJ), *vol* („neumen, nedomislen

⁶ Za slovenski jezik glej na primer Jemec Tomazin (2014), Smole (2014), Kržišnik (2014), Jakop (2014), Stramljič Breznik (2014), Koletnik, Nikolovski (2020).

človek”, SSKJ), *koza* („neumna, domišljava ženska”, SSKJ).⁷ *Guska* (srb. „glupa, ograničena ženska osoba”, RSANU) in *kokoška* (srb. „glupača”, RSANU) sta predstavnika domače perutnine, v slovenščini pa *gos* („neumna, navadno tudi domišljava ženska”, SSKJ).

4.3 Na ravni značaja se z zoonimi večinoma poudarjajo negativne, slabe lastnosti ljudi, kot so nemoralnost, zloba, brezobzirnost, krutost in podobno. Kot predstavnika „nemoralnega” v živalskem svetu se v srbskem jeziku večinoma uporabljata *svinja*, kar potrjujejo primeri *kermač* (srb. „prljav, neuredan, bezobziran, nečastan čovek”, RSANU) ali *kermača* (srb. „nečasna ženska osoba”, RSANU), oziroma *pes*, npr. *kuja* (srb. „zla, rđava, pokvarena, nemoralna ženska osoba”, RSANU) ali *kučka* (srb. „rđava, zla žena, nemoralna osoba”, RSANU). Leksemi, ki poimenujejo pse (npr. *kučka*, *kera* ipd.), se nanašajo na osebo lahke morale, nagnjeno k promiskuiteti, nečistovanju ipd. *Pes* je v srbskem jeziku še posebej negativno označen, njegove lastnosti se nanašajo na sebičnost, krutost, zlobo in razuzdanost (Novokmet 2016; Novokmet 2020). Tudi v slovenščini se leksemi, kot so *pes*, *psica*, *govedo*, *prašič* in *živina*, nanašajo na hudobnega, nasilnega, surovega, zlobnega človeka ali žensko, medtem ko se *prasičica*, *prasec* in *psica* lahko nanašajo tudi na ničvrednega, malovrednega človeka, *prašič* pa na pohotnega človeka.

4.3.1 Primeri neželenih značajskih lastnosti so v srbskem jeziku še lenoba (srb. *ameba*, *mrcina*, *bedevija*) oziroma življenje na račun drugega, v slovenskem jeziku *parazit* („kdor živi od dela drugega, na škodo drugega”, SSKJ), nato strahopetnost (srb. *žec*, *kunič*, *miš*, *kukavica*) oziroma v slovenskem jeziku *žajec* („bojazljiv, strahopeten človek”, SSKJ) in *cucek* („pohleven, bojazljiv človek”, SSKJ). V slovenskem jeziku je opazna tudi lastnost ničvrednosti, ki jo simbolizirajo *podgana*, *podganar*, *glista*, *črv*, *gosenica*. V obeh jezikih se *volk* dojema kot nosilec izredno negativnih lastnosti, kot so nasilje, krvoločnost, brezobzirnost ipd. (v slovenščini je to tudi *bijena*), *kača* in *pes* (sln. *psica*) pa zlobe in zahrbtnosti (v slovenščini je to tudi *škorpijon* – „hudoben, zloben človek”, SSKJ). V obeh jezikih sta *ovca* in *jagnje* nosilca ubogljivosti, ponižnosti in naivnosti. V redkih primerih pozitivno označenih lastnosti v obeh jezikih sta *lev* in *levinja* kot predstavnika poguma in neustrašnosti, *lisica*, *lisjak* in *mačka* pa zvitosti, pronicljivosti in spretnosti.

⁷ Prim. na primer frazeme *neumen kot gos*, *neumen kot kura*, *neumen kot osel*.

4.3.2 Živali, ki so v srbskem jeziku stereotipno profilirane po družbenih parametrih, kot so nekultura, nevzgojenost in vulgarnost, so *bik*, *živina*, *krava*, *opica*, v slovenskem jeziku pa je to *krava* („nevzgojen človek”, SSKJ).

5 Razlike v dojemanju živali med slovensko in srbsko kulturo na primeru metaforizacije živalskih imen

5.1 Eden izmed primerov, v katerem opazimo razliko v jezikovni in vrednostni stereotipizaciji živali med slovensko in srbsko kulturo, je leksem *krava*. Ta v slovenskem jeziku zaničljivo označuje „grobega, nevzgojenega človeka/kdor veliko, požrešno pije”⁸ (sln. *ne bodi krava in nebah že piti; o ti krava pijana*, SSKJ). V srbskem jeziku ta leksem ustvarja sekundarne metaforične pomene, ki se nanašajo na žensko okornost, počasnost, lenobo, neumnost in na zaznavanje *krave* kot velike in počasne živali, nimajo pa povezave s pijanstvom. Za pijano osebo se v srbskem jeziku uporablja *svinja* (na primer *Svinjo pijana!*), kar tako v slovenskem kot tudi srbskem jeziku ustreza frazemu sln. *pijan kot svinja* = srb. *pijan kao svinja*. Po drugi strani pa je v srbskem jeziku žival, ki se v primerjalnih frazeoloških enotah povezuje z izrazitim pijanstvom, *smuk* (kača, ki sesa kri domačim živalim, po navadi kravam), pogosto se uporablja tudi frazem *pijan kao smuk* (sln. *pijan kot smuk*).

5.2 V slovenskem jeziku se trmastemu in dobrodušnemu človeku lahko reče, da je *medved* (3. ekspr. „močen, okoren, navadno dobrodušen človek”, SSKJ), medtem ko je v srbskem jeziku trmast *ždrebac*, *magarac*, *mazga*, *ovan*. *Medved* ima v srbskem jeziku in kulturi negativno konotacijo in se nanaša na nekoga, ki je „trapav/nespreten, ograničen, glup” (RSANU) oziroma neumen, omejen. *Junec* je v slovenskem jeziku lahko tudi „močen moški” (SSKJ), medtem ko je v srbskem prej „glupak, budala” (RSANU) oziroma neumen človek.

5.3 Medtem ko se v srbskem jeziku zoonim *mačka* v sekundarni metaforični izvedbi, usmerjeni na človeka, nanaša predvsem na žensko osebo lepega, privlačnega videza („zgodna, privlačna ženska oseba”, RSANU),⁹ se v slovenščini na „spretno,

⁸ Morda zaradi predpostavke, da lahko krava popije veliko vode.

⁹ Enega bistvenih prispevkov k preučevanju družbene vloge zoonimnih metafor je zagotovil K. Hines, ki se je ukvarjal s pojmovno metaforo ŽELENA ŽENSKA KOT MAJHNA ŽIVAL (angl. DESIRED WOMAN AS SMALL ANIMAL) (Hines 1999: 9). Tak metaforični pogled na ženske je po eni strani posledica tabuiziranega odnosa do živali, ki se lovijo in ki so namenjene zadovoljitvi kakšne človekove potrebe, po drugi strani pa izhaja iz reduciranja ženske na predmet poželenja. Najpogosteje gre za majhne živali (angl. *cat*, *chicken*), ki se, kot rečeno, lahko lovijo (angl. *grouse*, *fox*, *plover*) ali pa so lahko domače živali (angl. *pussy cat*, *canary*) (Hines 1999: 12).

premeteno žensko” (sln. *to ti je mačka, nje že ne boš ugnal*, SSKJ).¹⁰ Tako se v slovenskem jeziku in kulturi krepi stereotip o *mačkah* kot neodvisnih in zvitih živalih, medtem ko v srbskem jeziku te lastnosti dobi samo moški predstavnik vrste – *mačak* (*mačor*), kar je v srbskem jeziku metaforično ime za „lukavog, prepredenog čoveka/muškarca” (RSANU). V srbskem jeziku torej sekundarni pomen leksema *mačka* potrjuje družbeno vlogo zoonimnih metafor v funkciji konceptualizacije ženske kot objekta spolnega poželenja¹¹ in njene družbene ter vrednostne diskreditacije.¹² Značajske lastnosti, ki lahko pomagajo pri razcvetu osebe, kot je npr. zvitost, se nanašajo na moške (srb. *mačor/mačak*). Za zvitost se v slovenskem jeziku lahko uporablja tudi zoonim *jegulja* (sln. „neodkrit, zvit, priliznjen človek”, SSKJ), česar v srbskih opisnih slovarjih na ravni pomena ne najdemo. Tudi *jazavac* je v srbskem jeziku grabežljiv človek, medtem ko je v slovenščini *jazbec* „čudaški, samotarski moški” (SSKJ).

5.4 Vlogo poudarjanja ženskega videza, tj. njene privlačnosti in poželenja, ima v žargonu srbskega jezika tudi zoonim *riba*. V slovenščini se *riba* nanaša na osebo, ki je nosilec določenih dejavnosti v organizaciji (slov. *pri kontroli so ujeli nekaj mednarodnih rib; velike ribe se obdavljenju izognejo*, SSKJ).

5.5 Za poudarjanje krutosti in nagnjenj k nasilniškemu vedenju se v slovenskem jeziku uporablja zbirni samostalnik *živina* (sln. „nasilen, surov človek”, SSKJ). V srbskem jeziku bi mu ustrezal samostalnik *marva*, ki se lahko nanaša na „nedisciplinovanu, nekulturnu grupo ljudi” (RSANU). V srbskem jeziku se samostalnik *živina* uporablja predvsem za pernate domače živali (srb. *kokoška, patka, guska* ipd.), medtem ko pomen „četronožne domače živalinje” ne razvija nadaljnjih ekspresivnih pomenov. Opazili smo tudi, da se *svinja* v obeh jezikih nanaša na slabo higieno in nemoralno vedenje pri ljudeh. V slovenskem jeziku poleg leksema *žrebec* ipd. beležimo sekundarni pomen samostalnika *prašič* za pohotnega in nasilnega moškega (2. „pohoten, nasilen moški”, SSKJ). V srbskem jeziku pa ni tako, čeprav se *svinja* konceptualizira kot simbol izjemne nemorale.

¹⁰ To ustreza vrsti lastnosti, ki se kažejo tudi npr. v frazeološkem gnezdu *koška* v ruščini, kjer se mačka nanaša na zvitost, hitrost, spretnost, žilavost, pa tudi lenobo in neiskrenost (Kiršova 2000: 155).

¹¹ Kövesces je vzpostavil metaforo SPOLNO PRIVLAČNE ŽENSKE SO MAČKE (Kövesces 2010: 154), v različnih jezikih pa se najde povezava med žargonskim imenom za ženske spolne organe prek imena za manjše kosmate živali (višja it. *cavallo* – konj; *capra* – koza; fr. *chatte* – mačka; *minou* – muca) (Baider, Gesuato 2003: 17–18).

¹² V srščini primerjajte leksem *cica* (hip. od *mačka*), ki se v žargonu nanaša na lepo, privlačno žensko osebo.

5.6 Zanimiv je tudi primer leksema *lavica/levinja*. Čeprav se nanaša na žival, ki tradicionalno ni del slovenskega, ne zemljepisnega ne kulturnega prostora, se tako v slovenskem kot tudi srbskem jeziku nanaša na močno, progresivno žensko osebo, ki druge presega na področju svojega delovanja in izstopa iz pasivne vloge, ki ji jo nalaga družba. V srbskem jeziku ima semantična izvedba, ki se nanaša na žensko, leksikografsko definicijo: „ženska oseba, obično prijetne spoljašnjosti, koja ima uspeha, posebno u muškom društvu”¹³ (RSANU), medtem ko ima v slovenskem jeziku pomen „ženska, ki po lastnostih, zaželenih za področje njenega udejstvovanja, presega druge” (SSKJ). Medtem ko se semantična izvedba v slovenskem jeziku nanaša na pozitivno dojemane lastnosti, ki jih ima ženska na področju družbenega delovanja, semantična izvedba v srbskem jeziku obdrži vrednotenje ženske osebe po merilih androcentrične kulture, nanašajoč se na področje fizične in družbene usposobljenosti (= „obično prijetne spoljašnjosti”, „uspeh u muškom društvu”). Iz govorne prakse pa lahko sklepamo, da se v obeh jezikih ta pomen počasi spreminja v tisto, kar priča o spremembi družbenih in kulturnih odnosov, saj vedno bolj pridobiva pomen uspešne, ambiciozne in borbene poslovne ženske ter ženske, ki se bori za svoje potomstvo in družino.¹⁴ Boj za potomstvo je potrjen tudi s frazemom *boriti se kot levinja*.¹⁵ O njem E. Kržišnik (2014: 8) pravi, da „ima še dodatno pomen 'žrtvovati se za svoje otroke/družino' in je torej večpomenski”; ugotovimo lahko, da je s semantičnim potencialom leksema *levinja* izražena kulturološko pomembnejša vloga ženske pri vzgajanju družine. A. Hrnjak (2014: 5) je ugotovila, da se *levinja* lahko nanaša na izredno pogumno žensko, ki nasprotuje tradicionalnim stereotipom, saj ti govorijo, da so ženske fizično in psihično slabše, bolj pasivne in nagnjene k spravljalivosti. Po drugi strani srb. *boriti se kao lav/sln. boriti se kot lev* ne v srbskem ne v slovenskem jeziku ne pomeni boja za družino, temveč pogumen in vztrajen boj.

6 Zaključek

Ugotavljamo, da so stereotipizaciji tako v srbski kot tudi v slovenski kulturi podvržene skoraj vse živalske vrste. Ti stereotipi se nanašajo na zaznavanje njihove inteligence, značaja, vedenja ipd. *Domače živali* se kažejo predvsem kot manj inteligentne, kot predstavnice nemoralnega, nekulturnega in prostaškega vedenja,

¹³ Ženska oseba, običajno prijetnega videza, ki ima uspeh, zlasti v moški družbi.

¹⁴ Odlomek iz članka N. Silaški potrjuje isto: „Lavica 'lioness' was selected as the term which would be used by female respondents to refer to a strong, ambitious, persistent, self-confident, and self-sacrificing woman, devoted to her husband and children” (Silaški 2014: 327).

¹⁵ „Tako je v primeru *boriti se kot lev* in *boriti se kot levinja*, ki imata skupni del pomena 'zelo pogumno in vztrajno se boriti' (Kržišnik 2014: 8).

pogosto tudi kot ničvredne, *divjim živalim* pa se, razen v redkih izjemah (kot je *lev/levinja*), pripisujejo lastnosti zlobe, grdosti, pohlepa, krutosti, nasilnosti ipd. Ti stereotipi so v jezikovni podobi sveta posledica kombinacije jezikovnih in zunajjezikovnih dejavnikov. Čeprav opazimo razlike v stereotipizaciji določenih živali, primeri kažejo, da sta srbski in slovenski jezik del istega kulturnega okolja in tradicije. Razlike so opazne v tem, da je v srbskem jeziku močnejša androcentrična usmerjenost k dejstvu, da se določene živali, kot sta *mačka* ali *levinja*, dojemajo kot predstavnice, s katerimi se vrednoti zunanji videz ženske in njena zavezanost družini ter potomstvu.

Literatura

- Fabienne BAIDER in Sara GESUATO, 2003: Masculinist Metaphors. Feminist Research. *metaphorik.de*, 6–25. Dostop 21. 9. 2021 na https://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/05_2003_baidergesuato.pdf
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2007: Stereotypy nie mieszkają w języku. *Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2011: *Jezyk – slika – svet. Etnolingvističke studije*. Beograd: SlovoSlavia.
- Mislava BERTOŠA, 1999: Stereotipi o životinjama. *Teorija i mogućnost primjene pragmalingvistike*. Ur. Lada Badurina, Nada Ivanetić, Boris Pritchard, Diana Stolac. Rijeka, Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 63–76.
- Caitlin HINES, 1999: Foxy chicks and playboy bunnies: A case study in metaphorical Lexicalization. *Cultural, Typological and Psychological Perspectives on Cognitive Linguistics*. Ur. K. H. Misako. Amsterdam: Benjamin's. 9–23.
- Ana HRNJAK, 2014: Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1–16. Dostop 20. 9. 2021 na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Hrnjak%20za%20WEB.pdf
- Nataša JAKOP, 2014: Živali v pragmatičnih frazemih: na primeru slovenščine. *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1–9. Dostop 20. 9. 2021 na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Jakop%20za%20WEB.pdf
- Mateja JEMEC TOMAZIN, 2014: Kdaj je dobro postati trmast kot vol? živalski frazemi v pravnih strokovnih besedilih. *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1–14. Dostop 20. 9. 2021 na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Tomazin%20za%20WEB.pdf
- Robert KIELTYKA in Grzegorz A. KLEPARSKI, 2005a: The scope of English zoosemy: The case of DOMESTICATED ANIMALS. *Studia Anglica Resoviensia* 3, 76–87.
- Robert KIELTYKA in Grzegorz A. KLEPARSKI, 2005b: The ups and downs of the Great Chain of Being: The case of canine zoosemy in the history of English. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 2, 22–41.
- Marijana KIRŠOVA, 2002: Prilog proučavanju frazeologizama (Rusko-srpske paralele). *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 30/1, 149–157.
- Mihaela KOLETNIK, Gjoko NIKOLOVSKI, 2020: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini. *Slavia Centralis* 13/2, 83–99.

- Zoltán KÖVECSES, 2010: *Metaphor. A practical introduction*. New York: Oxford university press.
- George LAKOFF in Mark JOHNSON, 1999: *Morality, Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind & its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- George LAKOFF in Mark TURNER, 1989: *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Valentina A. MASLOVA, 2001: *Lingvokulturologija*. Moskva: Izdatalski centr „Akademija”.
- Goran MILIĆ, 2013: Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije. *Jezikoslovlje* 14/1, 197–213.
- Slobodan NOVOKMET, 2016: Metaforična značenja leksema iz leksičko-semantičke grupe naziva za pse koja se odnose na ljudske osobine. *Književnost i jezik* LXIII/1–2, 49–66.
- Slobodan NOVOKMET, 2020: *Nadživi životinja u srpskom jeziku: semantička i lingvokulturološka analiza*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- N. M. RAYEVSKA, 1979: *English Lexicology*. Kiev: Vyšča Škola Publishers.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Knj. I–XXI. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpski jezik SANU, 1959–.
- Nadežda SILAŠKI, 2013: Animal metaphors and semantic derogation – do woman think differently from man? *Gender studies* 12/1, 319–332.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Dostop 5. 9. 2021 na www.fran.si
- Vera SMOLE, 2014: Frazemi za domače živali v slovenskem vzhodnodolenskem šentruperskem govoru. *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1–21. Dostop 20. 9. 2021 na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Smole%20za%20WEB.pdf
- Irena STRAMLJIĆ BREZNIK, 2014: Zakaj se Slovenci neradi istovetimo s svojo kokoško? *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 1–10. Dostop 20. 9. 2021 na http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Breznik%20za%20WEB.pdf
- Ivana VIDOVIĆ BOLT idr., 2017: *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nikola VISKOVIĆ, 1996: Političke životinje. *Politička misao* 32/3–4, 141–157.
- Nikola VISKOVIĆ, 2009: *Kulturna zoologija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Stereotypes about Animals in the Serbian and Slovenian Linguistic Picture of the World

The main subject of the article regards the basic stereotypes about animals, which are formed in the linguistic picture of the world of the Slovenian and Serbian nations. Certain assessments and attitudes towards animals of the Serbian and Slovenian language communities are obtained through the lexical-semantic and linguo-cultural analysis of animal names and their metaphorical use in the dictionaries of Serbian and Slovenian. The research material was extracted from two dictionaries, *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (RSANU) and *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), which provide numerous examples of the use of animal names in various semantic realisations. Examples of the contextual use of these lexemes recorded in dictionaries point out various aspects of their axiological treatment. The aim of this paper is to observe the similarities and differences in the evaluation of certain animals and their compatible metaphors in the animal–human relationship, and, thus, answer the question concerning the identity of the cultural environment shared by Slovenians and Serbs, which can also help us find appropriate translational equivalents. Given that the linguistic picture of the world, as a concept which connects language and thinking, is an expression of the naive reality of the linguo-cultural community; it is not uncommon to find examples in lexemes naming animals as bearers of certain stereotypes, e.g. the hen and the goose are foolish, the dog corrupt and wicked, the pig immoral, etc. One of the examples which we will discuss in this article refers to the lexeme *krava* (cow), which, in Slovenian, refers to a rude, uncultured person and a person who drinks a lot (sln. *ne bodi krava in nehaj že piti; o ti, krava pijana!* / engl. *don't be a cow and stop drinking; oh you, drunk cow!*), whereas, in Serbian, it means clumsiness, laziness, stupidity, and is related to experiencing the

cow as a large and slow animal (for example, in both languages and cultures a svinja/pig is also used for drunkenness). We will also discuss the meanings of the lexeme levinja/lavica (lioness), which, in both Slovenian and Serbian, refers to a strong, successful woman.

